УДК 311.21:338.45.005.336:(477+061.1ЄС)
JEL Classification: L16, P51

С. О. Іщук,

доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу розвитку виробничої сфери регіону і інвестицій,
E-mail: iso.ird@ukr.net;

Л. Й. Созанський,

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу розвитку виробничої сфери регіону і інвестицій,
E-mail: lubomir437@gmail.com;
ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України"

Порівняльний статистичний аналіз структурних переваг промисловості України та держав-членів Європейського Союзу

З використанням запропонованого авторами підходу проведено порівняльний статистичний аналіз ключових структурних показників за видами промислової діяльності за період 2012–2015 рр. для визначення структурних переваг промисловості України та Європейського Союзу. Визначено місце України щодо 28 держав-членів Євросоюзу на підставі розрахунку значень сукупності відносних і абсолютних показників функціонування промислового сектору економіки. Результати проведеного аналізу дають підстави для твердження про необхідність подальшої реструктуризації промислового сектору економіки України.

Ключові слова: промисловість, випуск, валова додана вартість, ефективність, вид промислової діяльності, експорт, структура.

Незважаючи на уповільнення промислового розвитку в Україні унаслідок впливу багатьох чинників (суспільно-політичних, монетарних та ін.), промисловість залишається провідною сферою економічної діяльності. Так, частка промислової продукції в обсязі реалізації продукції (товарів, послуг) у 2016 році становила 31,4% (проти 31,1% у 2011 р.). Однак частка промислових товарів у загальному експорті товарів та послуг за цей період зменшилась до 59,5% (проти 75,7%), а частка населення, зайнятого у промисловості, – до 15,3% (проти 16,5%). Водночас, до прикладу, продуктивність праці в Україні, як свідчать авторські розрахунки за даними [1], у 3,6 раза нижча, аніж у Польщі. Проблеми вітчизняної промисловості зумовлені домінуванням матеріало- та енергоємних технологій за високого ступеня зносу основних засобів – 69,4% (зокрема, у переробній промисловості – 76,4%). У підсумку українська промисловість понад удвічі поступається польській за часткою підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, а за часткою реалізованої інноваційної промислової продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції – майже у 9 разів.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС) актуалізувало необхідність підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняних товаровиробників до рівня держав-членів ЄС. Вирішення цього завдання неможливе без структурної модернізації української промисловості. Своєю чергою, вибір напрямів і

механізмів удосконалення структури промислового сектору національної економіки та підвищення його ефективності має ґрунтуватися на відповідних аналітичних оцінках.

Всебічні дослідження промислового сектору національної економіки проводяться в Інституті економіки промисловості НАН України. Так, у науково-аналітичній доповіді [2] виявлено чинники погіршення структури вітчизняної промисловості, падіння ефективності виробництва, зниження фінансових показників, а також обґрунтовано ключові напрями покращання ситуації (вдосконалення структури промисловості, підвищення ефективності виробництва та використання трудового потенціалу). У монографії [3] висвітлено питання фінансового, грошово-кредитного, бюджетно-податкового забезпечення неоіндустріального розвитку та його екологічного регулювання в Україні.

Метою статті є проведення порівняльного статистичного аналізу ключових структурних показників промисловості України і держав-членів ЄС для визначення їх структурних переваг.

Конкурентоспроможність промислового сектору економіки – це його перманентна здатність витримувати конкуренцію завдяки наявності відповідного потенціалу (передусім сформованих структурних характеристик) за умови досягнення високого рівня ефективності функціонування сектору. Виходячи з цієї дефініції, для визначення конкурентоспроможності названого сектору економіки запропоновано методичний підхід, який дозволяє системно оцінити спеціалізацію промисловості за видами діяльності, а також її внутрішню

і зовнішню ефективність. Цей підхід передбачає обчислення сукупності структурних показників, зокрема частки промисловості у випуску, валовій доданій вартості (ВДВ) і експорті ВДВ усіх видів економічної діяльності (ВЕД), а також частки ВДВ у випуску промисловості за секціями Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД). Аналогічний аналіз проводиться у розрізі видів промислової діяльності за показниками їх часток у промисловості загалом.

Викладений методичний підхід застосовано для визначення структурних переваг промисловості України порівняно з 28-ма державами-членами ЄС, тобто досліджувана сукупність складається з 29 країн.

Рівень індустріальності економіки країни характеризує величина частки її промислового сектору у випуску всіх видів економічної діяльності [4].

Економіка України належить до індустріального типу. Так, незважаючи на зменшення частки промисловості у випуску усіх ВЕД, Україна у 2015 році на 7,65 відсоткового пункту (далі – в. п.) переважала країни ЄС-28 за цим показником, посівши 5-те місце серед досліджуваних країн і поступаючись тільки Ірландії, Словаччині, Чехії та Угорщині, відповідно, на 10,77 в. п., 6,69 в. п., 6,44 в. п. і 5,87 в. п. (табл. 1, тут і далі в тексті й таблицях – авторські розрахунки за даними [5–7]). Шосте місце посіла Польща, частка промисловості якої у випуску усіх ВЕД у 2015 році становила 37,79% (проти 38,10% в Україні). Водночас за обсягом випуску промисловості ця країна у 2015 році була сьомою серед держав-членів ЄС, у той час як Україна посіла лише 19-те місце (проти 13-го у 2013 р.). Обсяг випуску вітчизняної промисловості у 30,7 раза менший, аніж у лідера – промисловості Німеччини.

Таблиця 1

Частка випуску за секціями КВЕД у випуску промисловості

(%)

Секції КВЕД	Україна				ЄС-28			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	11,80	12,75	11,98	11,67	2,24	2,12	1,92	1,66
Переробна промисловість	75,19	73,93	74,84	75,56	84,50	84,42	84,92	85,29
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	11,15	11,49	11,38	11,08	9,68	9,85	9,51	9,45
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,86	1,83	1,80	1,69	3,58	3,61	3,65	3,60
Випуск промисловості у загальному випуску	41,15	38,34	38,87	38,10	30,96	30,66	30,35	30,45

З-поміж видів промислової діяльності найбільшу частку у структурі промислового випуску (із тенденцією до зростання) має переробна промисловість. Значення цього показника в Україні упродовж аналізованого періоду (2012–2015 рр.) було на понад 9,0 в. п. нижче, ніж у ЄС-28, що свідчить про сировинний тип національної економіки. Так, у 2015 році вітчизняна переробна промисловість за часткою у випуску промислового сектору економіки посіла 25-те місце, а за обсягом випуску – 20-те (проти 15-го у 2013 р.), поступившись показнику переробної промисловості Німеччини у понад 36 разів.

Найвища частка переробних виробництв у випуску промисловості у 2015 році була в Ірландії (96,71%), Угорщині (92,86%) і Бельгії (90,78%). Водночас за обсягом випуску переробної промисловості ці країни посідали, відповідно, 8-ме, 16-те і 9-те місця. У чотирьох країнах ЄС частка переробної промисловості у випуску менше, ніж в Україні. Окрім Мальти, Хорватії і Кіпру, до цих країн належить і Велика Британія, яка, проте, за обсягом випуску переробної промисловості переважає

Україну в понад 13 разів, посідаючи 4-те місце серед держав-членів ЄС.

У структурі випуску промислового сектору України порівняно дуже високою (>11%) є частка добувної промисловості і розроблення кар'єрів. За цим показником Україна упродовж 2012–2015 років стабільно перевищувала ЄС-28 на понад 10,0 в. п. і посідала перше місце серед аналізованих країн, але 6-те – за обсягом випуску (проти третього у 2013 р.), який майже у 6,5 раза нижче, ніж у лідера – Великої Британії.

Серед держав-членів ЄС на добувній промисловості та розробленні кар'єрів найбільше спеціалізуються Хорватія (із часткою у випуску 10,60% у 2015 році), Велика Британія (5,42%) і Нідерланди (5,07%). У решті аналізованих країн частка діяльності цієї секції КВЕД у випуску промислового сектору економіки становила менше 5%, зокрема у Польщі – 3,74% (7-ме місце). Остання, однак, у 2015 році посіла третє місце за обсягом випуску добувної промисловості та розроблення кар'єрів.

За часткою постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у випуску про-

мисловості упродовж аналізованого періоду Україна стабільно перевищувала ЄС-28 на понад 1,5 в. п., посівши у 2015 році 13-те місце в аналізований сукупності країн. Незважаючи на тенденційне зниження із 2014 року значень названого показника, Україна має значний потенціал розвитку цього виду промислової діяльності, передусім електроенергетики (атомної, гідро- і відновлюваної), однак посідала лише 16-те місце у 2015 році за обсягом його випуску (проти 14-го у 2013 р.), відстаючи від Великої Британії у понад 20 разів.

У Євросоюзі частка постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у випуску промисловості у 2015 році була найбільшою на Кіпрі (18,35% проти 21,91% у 2014 р.) і у Латвії (18,19% проти 20,34%), тобто у країнах із дуже низькими обсягами випуску цього виду промислової діяльності (28-ме і 23-тє місця відповідно). Водночас Польща, яка посідала 17-те місце серед аналізованих країн за часткою постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у структурі промислового сектору економіки (8,82%), була шостою за обсягом випуску останнього.

За часткою випуску такої секції КВЕД, як водопостачання, каналізація, поводження з відходами у структурі випуску промисловості Україна упродовж аналізованого періоду поступалась ЄС-28 на майже 2,0 в. п., посівши у 2015 році 27-ме місце (перед Словаччиною й Ірландією). Водночас за обсягом випуску цього виду промислової діяльності названі країни посіли, відповідно, 19-те і 18-тє місця, тоді як Україна – 20-тє.

Соціально-економічний результат функціонування промислового сектору економіки характеризує показник обсягу створеної ним валової доданої вартості (ВДВ). За часткою промисловості у ВДВ усіх видів економічної діяльності Україна переважала ЄС-28 в усі роки аналізованого періоду (табл. 2). У 2015 році Україна за значенням цього показника посіла 10-тє місце (проти 5-го за часткою у випуску) за сукупністю, поступившись Ірландії, Чехії, Угорщині, Румунії, Словенії, Словаччині, Польщі, Німеччині та Болгарії. Однак за обсягом створеної ВДВ вітчизняна промисловість була лише 20-ю, відстаючи від лідера – промисловості Німеччини – у 43,8 раза.

Таблиця 2

Частка ВДВ за секціями КВЕД у ВДВ промисловості

(%)

Секції КВЕД	Україна				ЄС-28			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	26,32	27,15	24,33	24,20	4,51	4,17	3,62	2,80
Переробна промисловість	56,91	55,97	59,66	60,20	80,23	80,57	81,38	82,46
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	14,53	14,59	13,79	13,58	10,29	10,31	10,00	9,91
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2,24	2,29	2,22	2,02	4,97	4,95	5,00	4,83
ВДВ промисловості у загальній ВДВ	24,84	22,68	23,52	23,27	19,36	19,31	19,02	19,39

Частка добувної промисловості і розроблення кар'єрів у ВДВ промисловості Україні упродовж 2012–2015 років переважала аналогічний показник ЄС-28 на понад 20,0 в. п. Відтак, будучи незмінно першою щодо держав-членів ЄС за цим показником, Україна за обсягом ВДВ, створеної у секції “Добувна промисловість і розроблення кар'єрів”, у 2015 році посіла лише 6-тє місце, поступившись лідеру – Великій Британії – у 7,2 раза. Водночас у Німеччині частка цього виду промислової діяльності у ВДВ промисловості становить лише 0,59%, але за обсягом створеної ВДВ вона переважає Україну у 1,2 раза, посідаючи 5-тє місце серед держав-членів ЄС. Звідси слідує висновок, що вітчизняна добувна промисловість має великий потенціал, який, з одного боку, є однією з ключових конкурентних переваг України на світовому ринку ресурсів, а з іншого – вимагає значних капіталовкладень для

подальшого розвитку цього виду промислової діяльності на інтенсивній основі.

Проте для вітчизняних переробних виробництв характерна цілком протилежна ситуація. Так, за часткою переробної секції у ВДВ промисловості Україна упродовж 2012–2015 років відставала від ЄС-28 на понад 20,0 в. п. і посідала останнє місце серед аналізованих країн. Однак за обсягом створеної ВДВ вітчизняна переробна промисловість у 2015 році була 20-ю, поступаючись лідеру – переробній промисловості Німеччини – у 64,7 раза. Найвищу частку переробної промисловості у ВДВ промисловості з-поміж держав-членів ЄС мала Ірландія (94,42% у 2015 р. проти 88,43% у 2014 р.), яка за обсягом ВДВ переробних виробництв посіла 6-тє місце.

За часткою секції “Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря” у ВДВ

промисловості Україна упродовж періоду, що розглядається, на понад 3,5 в. п. перевищувала ЄС-28, посівши у 2015 році 9-те місце серед аналізованих держав. Однак, незважаючи на високе значення структурного показника, за обсягом створеної ВДВ українська енергетика була лише 18-ю, відстаючи від лідера – енергетики Німеччини – у понад 20 разів.

Україна є аутсайдером щодо країн ЄС-28 за результативністю такого виду промислової діяльності, як водопостачання, каналізація, поводження з відходами, частка якого у ВДВ вітчизняної промисловості упродовж 2012–2015 років була менше, ніж у ЄС-28, на понад 2,5 в. п. У 2015 році за значенням цього показника Україна посіла 28-ме місце у досліджуваній групі країн (випередивши лише Ірландію), але водночас 24-те – за обсягом ВДВ, створеної діяльності за вказаною секцією КВЕД. Проблемна ситуація у водопостачанні, каналізації, поводженні з відходами в Україні зумов-

лена організаційно-економічними чинниками, які впливають на цей вид промислової діяльності. Це, зокрема, незадовільний стан основних засобів, необґрунтована цінова політика, відсутність конкуренції у цьому сегменті ринку

Соціально-економічну ефективність промисловості відображає частка валової доданої вартості у випуску цього сектору економіки. Що вище значення показника, то ефективніше функціонує промисловість, унаслідок чого формуються соціальний і економічний ефекти, відображені у складових ВДВ, – оплаті праці найманих працівників, валовому прибутку, змішаному доході.

За показником частки ВДВ у випуску промисловості упродовж аналізованого періоду Україна на понад 5,0 в. п. поступалась ЄС-28 (табл. 3). Унаслідок зниження рівня ефективності на 0,32 в. п. у 2015 році порівняно з попереднім вітчизняна промисловість стала аутсайдером щодо ЄС, переважаючи лише словацьку на 2,21 в. п.

Таблиця 3

Частка ВДВ за секціями КВЕД у випуску промисловості

(%)

Секції КВЕД	Україна				ЄС-28			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	53,93	52,79	50,66	51,10	60,23	59,44	56,26	50,79
Переробна промисловість	18,30	18,76	19,89	19,63	28,32	28,80	28,63	29,23
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	31,52	31,47	30,21	30,20	31,78	31,67	31,43	31,72
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	29,21	30,99	30,84	29,37	41,43	41,38	40,96	40,54
ВДВ промисловості у випуску промисловості	24,18	24,78	24,95	24,63	29,89	30,24	29,88	30,23

Лідером з-поміж аналізованих країн за часткою ВДВ у випуску промисловості є Данія (40,39% у 2015 році проти 38,66% у 2014 р.), яка випереджає Швецію і Німеччину, відповідно, на 4,64 в. п. і 5,14 в. п. Високу ефективність промисловості (понад 34% у 2015 році) демонстрували також Литва, Хорватія і Велика Британія.

Найменша соціально-економічна ефективність характерна для переробної промисловості. В Україні упродовж 2012–2015 років частка ВДВ у випуску цього виду промислової діяльності була на понад 9,0 в. п. нижче, аніж у ЄС-28. Вітчизняна переробна промисловість загалом є менш ефективною, ніж у кожній із держав-членів ЄС. Так, у 2015 році Україна за значенням цього показника відстала від аутсайдерів серед аналізованих країн – Словаччини і Болгарії – на 1,99 в. п. і 3,0 в. п. відповідно. Водночас Румунія (34,69%) стала другою після Данії (38,07%) за часткою ВДВ у випуску переробної промисловості.

Величина частки ВДВ у випуску добувної промисловості та розроблення кар'єрів в Україні у 2015 році вперше перевищила показник ЄС-28. Однак з огляду на першість України (із великим відривом) щодо країн ЄС за показниками частки добувної промисловості у випуску й у ВДВ промисловості її 13-те місце за значенням показника частки ВДВ у випуску цього виду промислової діяльності є ознакою неефективного використання наявного виробничого потенціалу

Серед держав-членів ЄС найвищу ефективність, хоча з тенденцією до зниження, демонструє добувна промисловість Данії (80,18% у 2015 році проти 84,72% у 2014 р.) і Нідерландів (відповідно 74,57% проти 78,21%). У 2015 році високого значення (понад 60%) показника частки ВДВ у випуску переробної промисловості досягли Болгарія та Словаччина. Водночас саме у цих країнах найнижча з-поміж держав-членів ЄС ефективність переробної промисловості.

Упродовж аналізованого періоду лаг між значеннями показника частки ВДВ у випуску секції “Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря” в Україні та ЄС-28 постійно збільшувався на користь останнього і у 2015 році досяг 1,52 в. п. Відтак Україна опустилася на 23-тє місце серед аналізованих країн за ефективністю цього виду промислової діяльності, водночас посідаючи 13-тє місце за його часткою у випуску і 9-тє – за часткою у ВДВ.

Водночас варто вказати на наявність дуже значного (понад триразового) лагу між величинами частки ВДВ у випуску постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у різних країнах-членах ЄС. Так, найвище значення цього показника у 2015 році було у Швеції (60,62% проти 65,79% у 2014 р.), а найнижчі – в Австрії (19,66%), Словаччині (21,62%), Італії (25,49) і Великій Британії (25,61%). Остання входила у трійку лідерів за показником частки постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у випуску промисловості (16,50% проти 11,08% в Україні), але поступалася Україні за ефективністю цього виду промислової діяльності на 4,59 в. п.

Значення частки ВДВ у випуску водопостачання, каналізації, поводження з відходами упродовж 2012–2015 років в Україні було нижче, ніж у ЄС-28 на понад 10,0 в. п., що зробило її аутсайдером щодо держав-членів ЄС за ефективністю цього виду промислової діяльності. Така ситуація зумовлює необхідність перегляду державної промислової політики щодо регулювання водопостачання, каналізації, поводження з відходами з метою нарощення його потенціалу (з огляду на обсяги водних ресурсів в Україні) та підвищення продуктивності. Для прикладу, частка ВДВ у випуску цього виду промислової діяльності у таких постсоціалістичних країнах, як Хорватія, Словаччина, Польща, Болгарія, Литва і Латвія у 2015 році становила понад 50%. Звідси випливає необхід-

ність дерегулювання цього виду промислової діяльності в Україні, зокрема лібералізації тарифної політики.

Вагомість промислового сектору економіки у зовнішній торгівлі (з позиції його соціально-економічної ефективності) характеризує частка промисловості в експорті валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності (K_E):

$$K_E = \frac{E \cdot D}{V} : \frac{E_N \cdot D_N}{V_N}, \quad (1)$$

де E, E_N – експорт товарів і послуг, відповідно, промисловості й усіх видів економічної діяльності; D, D_N – валова додана вартість, відповідно, промисловості й усіх видів економічної діяльності; V, V_N – випуск, відповідно, промисловості й усіх видів економічної діяльності.

Роль у зовнішній торгівлі промисловості кожної окремої секції КВЕД (з позиції її вагомості у експорті ВДВ промислового сектору економіки) відображає частка цієї секції в експорті ВДВ промисловості ($K_{E_{ck}}$):

$$K_{E_{ck}} = \frac{E_{ck} \cdot D_{ck}}{V_{ck}} : \frac{E \cdot D}{V}, \quad (2)$$

де E_{ck} – експорт товарів і послуг секції КВЕД; D_{ck} – ВДВ секції КВЕД; V_{ck} – випуск секції КВЕД.

Що більше значення цього показника, то більша присутність промислових товарів високого ступеня обробки на зовнішніх ринках, а відтак, і вища конкурентоспроможність промисловості країни.

Україна за цим показником у 2012 і 2014 роках переважала ЄС-28, що є свідченням високої експортної орієнтації промислового сектору національної економіки (табл. 4). Однак у 2015 році унаслідок зниження частки вітчизняної промисловості в експорті ВДВ усіх ВЕД і протилежних процесів у ЄС-28 Україна поступилась останньому на 4,06 в. п., посівши 21-ше місце (проти 13-го у 2014 році) серед аналізованих держав за цим по-

Таблиця 4

Частка експорту ВДВ за секціями КВЕД у експорті ВДВ промисловості*

(%)

Секції КВЕД	Україна				ЄС-28			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	18,13	22,14	22,46	19,91	3,92	3,62	3,47	2,83
Переробна промисловість	68,42	66,68	69,71	70,92	91,65	92,45	92,89	93,89
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1,71	1,71	1,61	1,49	0,23	0,18	0,20	0,20
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,19	0,23	0,20	0,21	1,56	1,24	1,43	1,38
Експорт ВДВ промисловості у загальному експорті ВДВ	41,59	39,51	40,54	37,21	40,48	40,40	40,51	41,27

*Сума часток експорту ВДВ за секціями КВЕД у експорті ВДВ промисловості не дорівнює 100%, оскільки експорт ВДВ промисловості та секцій КВЕД розраховано як співвідношення добутку E і D до V (див. формулу (1)).

казником. Водночас українська промисловість була 19-ю за обсягом експорту ВДВ і за обсягом експорту промислової продукції.

Лідерами у ЄС-28 за часткою промисловості в експорті ВДВ усіх ВЕД у 2015 році була Румунія (57,22%), яка водночас посідала 15-те місце за обсягом експорту ВДВ промисловості й 17-те – за обсягом експорту промислової продукції. Дещо інша ситуація має місце у Бельгії та Нідерландах, де частка промисловості в експорті ВДВ становила менше 20%. Це пояснюється тим, що вказані країни характеризуються постіндустріальним типом економіки, а відтак, у структурі випуску, ВДВ та експорту в них домінує сфера послуг. Проте вони також входять у десятку лідерів серед держав-членів ЄС за обсягами експорту як ВДВ промисловості, так і промислової продукції.

З-поміж секцій КВЕД найбільш експортоорієнтованою є переробна промисловість. Проте частка вітчизняної переробної промисловості в експорті ВДВ промисловості загалом (незважаючи на зростання упродовж 2014–2015 років на 4,24 в. п.) залишається суттєво меншою, ніж у ЄС-28. Зокрема, у 2015 році цей розрив склав майже 23,0 в. п. Відтак, опустившись на дві позиції, Україна стала аутсайдером щодо держав-членів ЄС за цим показником, будучи водночас 21-ю за обсягом експорту ВДВ переробної промисловості та 19-ю – за обсягом експорту продукції останньої.

Натомість добувна промисловість і розроблення кар'єрів України є найбільш експортоорієнтованою секцією порівняно з країнами ЄС – її частка в експорті ВДВ промислового сектору національної економіки упродовж аналізованого періоду в середньому майже у 6 разів (на понад 17,0 в. п.) переважала аналогічний показник ЄС-28. Однак, будучи лідером щодо держав-членів ЄС за значенням цього структурного показника, Україна у 2015 році посіла лише 4-те місце за обсягом експорту ВДВ добувної промисловості й розроблення кар'єрів і 3-тє – за обсягом експорту продукції цього виду промислової діяльності.

У ЄС-28 найвищі обсяги експорту продукції і ВДВ добувної промисловості та розроблення кар'єрів демонструвала Польща, вона переважала Україну за цими абсолютними показниками у 1,42 і 1,55 раза відповідно.

Експортоорієнтованим в Україні є і такий вид промислової діяльності, як постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Незважаючи на тенденцію до зниження його частки в експорті ВДВ промисловості, Україна за цим показником у 2015 році переважала ЄС-28 на 1,29 в. п., будучи 8-ю серед аналізованих країн. Водночас за обсягами експорту постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря вітчизняна промисловість посідає 7-ме місце, поступаючись лідеру – промисловості Німеччини – майже у 38 разів, а за обсягами ВДВ, експортованої цим видом промислової діяльності, – майже у 45 разів.

Найменшу частку в експорті ВДВ промисловості має водопостачання, каналізація, поводження з відходами. Упродовж 2012–2015 років Україна поступалась ЄС-28 за цим структурним показником на понад 1,0 в. п. і посідала 26-те місце серед досліджуваних держав. Аналогічною є позиція України і за обсягом експорту ВДВ цього виду промислової діяльності: вона відстає від лідера – Німеччини – у понад 122 рази, тоді як за обсягом експорту продукції водопостачання, каналізації, поводження з відходами – майже у 76 разів.

Загальний рівень конкурентоспроможності промислового сектору економіки відображає комплексний показник структурних переваг $K_{\text{са}}$. Він агрегує значення первинних структурних показників, зокрема таких, як частка промисловості у випуску усіх ВЕД (K_v), частка промисловості у ВДВ усіх ВЕД (K_D), частка промисловості у експорті ВДВ (K_E). Отже, коефіцієнт структурних переваг промисловості (K) визначається за формулою:

$$K = K_E \frac{K_D}{K_v} \quad (3)$$

Значення коефіцієнта структурних переваг промисловості у ЄС-28 упродовж аналізованого періоду було майже незмінним, але у 2015 році, порівняно з попереднім, зросло на 0,009 пункта (табл. 5, авторські розрахунки за даними табл. 1–4). Натомість в Україні цей показник щорічно демонстрував коливання, а у 2015 році знизився на 0,018 пункта. У підсумку, розрив між рівнями конкурентоспроможності промисловості збільшився до 0,036 пункта на користь ЄС-28. Як наслідок, Україна у 2015 році опустилась до 20-го місця у досліджуваній

Таблиця 5

Коефіцієнт структурних переваг промисловості загалом та за секціями КВЕД

(%)

Секції КВЕД	Україна				ЄС-28			
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,404	0,472	0,456	0,413	0,079	0,071	0,065	0,047
Переробна промисловість	0,518	0,505	0,556	0,565	0,869	0,880	0,890	0,908

Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,022	0,022	0,020	0,018	0,002	0,002	0,002	0,002
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,002	0,003	0,002	0,003	0,022	0,017	0,020	0,019
Промисловість загалом	0,251	0,234	0,245	0,227	0,253	0,254	0,254	0,263

групі країн (проти 14-го у 2014 р.) за показником структурних переваг промисловості. Таке зниження позицій промислового сектору національної економіки пояснюється, передусім, скороченням частки останнього в експорті ВДВ усіх ВЕД.

Лідерами у ЄС-28 за структурними показниками промисловості є Румунія та Ірландія, які переважають Україну майже вдвічі. Найбільшою мірою це зумовлено високою ефективністю зовнішньоекономічної діяльності названих країн, тобто найвищими значеннями часток їх промисловості в експорті ВДВ. Однак за обсягами експорту ВДВ промисловості Ірландія і Румунія посідають, відповідно, лише 11-те і 15-те місця серед держав-членів ЄС.

Поза конкуренцією з ЄС перебуває вітчизняна добувна промисловість. Так, незважаючи на зниження в Україні упродовж 2014–2015 років коефіцієнта структурних переваг цього виду промислової діяльності, його значення стабільно й суттєво переважало показник ЄС-28, зокрема у 2015 році – на 0,366 пункта, або майже у 9 разів. Лідерські позиції вітчизняної добувної промисловості порівняно з державами-членами ЄС обумовлені її абсолютним переважанням за первинними структурними показниками, хоча ефективність цього виду промислової діяльності в Україні у 1,58 раза нижча, аніж у Данії – найближчого переслідувача за комплексним показником структурних переваг (0,139 у 2015 році проти 0,227 у 2014 р.). У цій країні частка добувної промисловості та розроблення кар'єрів у випуску промисловості у 2015 році становила лише 4,07%, тоді як в Україні було вона була майже втричі більшою.

Висококонкурентною щодо ЄС залишається і вітчизняна електроенергетика. Так, незважаючи на тенденцію до зниження, у 2015 році значення показника структурних переваг цього виду промислової діяльності в Україні у 9 разів перевищило відповідне значення ЄС-28. Відтак, Україна посіла 6-те місце серед аналізованих країн за рівнем ключових структурних показників у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, поступившись таким країнам, як Естонія, Болгарія, Словенія, Чехія і Хорватія, які нещодавно стали членами ЄС. У названих країн, водночас, значно вища ефективність цього виду промислової діяльності.

За значенням коефіцієнта структурних переваг у водопостачанні, каналізації, поводженні

з відходами Україна упродовж 2012–2015 років поступалась ЄС-28 у понад 6 разів, посідаючи 26-те місце серед аналізованих країн. Така ситуація зумовлена низькими значеннями первинних структурних і абсолютних показників, а також показників ефективності цього виду промислової діяльності в Україні.

Найменш конкурентною з-поміж видів промислової діяльності у ЄС за структурними показниками та соціально-економічною ефективністю є вітчизняна переробна промисловість. Так, поступаючись ЄС-28 у 1,6 раза за значенням коефіцієнта структурних переваг, Україна у 2015 році за цим показником посіла передостаннє (перед Мальтою) місце. Однак за значеннями абсолютних результативних показників функціонування переробна промисловість України перебувала на 19–21-му місцях, що свідчить про значну продуктивність і наявність резервів нарощення її виробничого потенціалу.

Отже, маючи індустриальний потенціал і значні природно-сировинні та людські ресурси, Україна у 2015 році посідала лише 19-те місце серед аналізованої сукупності держав за обсягом випуску промисловості (13-те у 2013 р.) і 20-те – за обсягом ВДВ останньої, поступаючись лідеру – Німеччині – у понад 30 і майже у 44 рази відповідно.

Спеціалізація вітчизняної промисловості є типовою для країн із сировинним типом економіки. Так, частка добувної промисловості та розроблення кар'єрів у структурі ВДВ промислового сектору української економіки становила понад 24% у 2015 році (найвищий показник серед держав-членів ЄС – 13,35% у Нідерландах), а частка переробної промисловості – лише 60,21% (найменше значення у ЄС-28 – 64,46% на Кіпрі).

Добувна промисловість України є повністю експортоорієнтованою – її частка у експорті ВДВ промислового сектору національної економіки у 2015 році наближалася до 20% (найвищий показник серед держав-членів ЄС – 8,15% у Хорватії), проте за обсягом експорту ВДВ цього виду промислової діяльності Україна була лише 4-ю, а за обсягом продукції – 3-ю. Конкурентами України у цьому сегменті товарного експорту є Польща, Велика Британія, Данія та Німеччина.

Ключовою проблемою української промисловості є її низька ефективність – 28-ме місце серед держав-членів ЄС за часткою ВДВ у випуску. Найменш ефективними є переробні виробництва, в

яких ця частка становила лише 19,63% у 2015 році (найменше значення у ЄС-28 – 21,62% у Словаччині). Це свідчить про домінування у структурі собівартості промислової продукції України матеріальної та енергетичної складових, що підтверджує сировинну орієнтацію вітчизняної промисловості, зокрема переробної.

Ціна на сировинну продукцію безпосередньо залежить від кон'юнктури на світових ринках енергетичних і матеріальних ресурсів. Оскільки основними експортними товарами в Україні є продукція харчової промисловості й металургії, то зниження світових цін на сільськогосподарську продукцію та метал спричинило скорочення надходжень валютної виручки, а відтак, зниження курсу національної валюти. У підсумку обсяги випуску, ВДВ, експорту вітчизняної промисловості у вартісному вираженні суттєво зменшились. Останнє, своєю чергою, призвело до втрати Укра-

їною позицій у відповідних рейтингах серед держав-членів ЄС.

Результати проведеного аналізу дають підстави для твердження про необхідність подальшої реструктуризації промислового сектору економіки України. Поступова оптимізація структури вітчизняної промисловості має одночасно охоплювати усі види промислової діяльності (відповідні секції КВЕД) та їх підвиди. Ключовим критерієм такої оптимізації повинно бути підвищення соціально-економічної ефективності, що передбачає нарощування ВДВ і покращення її структури, зокрема збільшення частки валового операційного прибутку, змішаного доходу. Сказане окреслює перспективи подальших досліджень у цьому напрямі: побудова економіко-математичних моделей оптимізації української промисловості (зокрема переробної) та розроблення організаційно-економічних механізмів їх практичної реалізації.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Центрального статистичного управління Польщі. URL: <http://stat.gov.pl/>
2. Промисловість України – 2016: стан та перспективи розвитку (науково-аналітична доповідь) / Амоша О. І. та ін.; Інститут економіки промисловості НАН України. Київ, 2017. 120 с.
3. Національна модель неоіндустріального розвитку України: монографія / Вишневецький В. П. та ін.; Інститут економіки промисловості НАН України. Київ, 2016. 518 с.
4. Ішук С. О., Созанський Л. Й. Структура промислового сектору економіки України: порівняння з державами-членами ЄС і напрями оптимізації: наук. видання / НАН України, ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього Національної академії наук”. Львів, 2017. 84 с.
5. National accounts aggregates by industry // Official website of Eurostat. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_a64&lang=en
6. Annual National Accounts. Detailed Tables and Simplified Accounts. Value Added and its Components by Activity // OECD.Stat. URL: <http://stats.oecd.org/>
7. Таблиця “витрати-випуск” України в основних цінах 2015 рік: стат. зб. / Держстат України, Київ, 2017. 101 с.

References

1. Central Statistical Office of Poland: Official site (2016). *stat.gov.pl*. Retrieved from <http://stat.gov.pl> [in Poland].
2. Amosha, O. I., Bulyeyev, I. P., Zemlyankin, A. I., Zbarazska, L. O., Kharazishvili, Yu. M. et. al. (2017). *Promyslovist Ukrainy – 2016: stan ta perspektyvy rozvytku [Industry of Ukraine – 2016: the state and prospects of development]*. Kyiv: Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
3. Vyshnevskiy, V. P., Zbarazska, L. O., Zanizdra, M. Iu., Chekina, V. D. et. al. (2016). *Natsionalna model neoindustrialnoho rozvytku [National model of neoindustrial development]*. V. P. Vyshnevskiy (Ed.). Kyiv: Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
4. Ishchuk, S. O., & Sozansky, L. Yo. (2017). *Struktura promyslovoho sektora ekonomiky Ukrainy: porivniannia z derzhavamy-chlenamy YeS i napriamy optymizatsii [The structure of the industrial sector of Ukraine's economy: comparison with the EU member states and the directions of optimization]*. Lviv: SI “Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine” [in Ukrainian].
5. National accounts aggregates by industry. (2017). Official website of Eurostat. *appsso.eurostat.ec.europa.eu*. Retrieved from http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_10_a64&lang=en [in English].
6. Annual National Accounts. Detailed Tables and Simplified Accounts. Added Value and its Components by Activity. (2017). Official website of the Organisation for Economic Cooperation and Development. OECD. Stat. *stats.oecd.org*. Retrieved from <http://stats.oecd.org/> [in English].
7. Tablytsia “vytraty-vypusk” Ukrainy v osnovnykh tsinakh. 2015 rik: stat. zb. [Ukrainian input-output table at basic prices. 2015: Statistical publication]. (2017). *State Statistics Service of Ukraine*. Kyiv [in Ukrainian].

С. О. Ищук,

*доктор экономических наук, профессор,
заведующая отделом развития производственной сферы региона и инвестиций;*

Л. И. Созанский,

*кандидат экономических наук,
старший научный сотрудник отдела развития
производственной сферы региона и инвестиций;*

ГП "Институт региональных исследований имени М. И. Долишнего НАН Украины"

Сравнительный анализ структурных преимуществ промышленности Украины и государств-членов Европейского Союза

С использованием предложенного авторами подхода проведен сравнительный статистический анализ ключевых структурных показателей по видам промышленной деятельности за период 2012-2015 гг. для определения структурных преимуществ промышленности Украины и Европейского Союза. Определено место Украины относительно 28 государств-членов Евросоюза на основании расчета значений совокупности относительных и абсолютных показателей функционирования промышленного сектора экономики. Результаты проведенного анализа дают основания для утверждения о необходимости дальнейшей реструктуризации промышленного сектора экономики Украины.

Ключевые слова: *промышленность, выпуск, валовая добавленная стоимость, эффективность, вид промышленной деятельности, экспорт, структура.*

S. O. Ishchuk,

*DSc in Economics, Professor,
Head of the Department for Development of Industrial Sphere of the Region and Investment;*

L. Yo. Sozansky,

*PhD in Economics,
Senior Researcher of the Department of Development
of Industrial Sphere of the Region and Investment;*

SI "Institute of Regional Research n. a. M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine"

Ukraine and the European Union Industry: Comparative Statistical Analysis of Structural Advantages

The signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union (EU) raised the need to increase the competitiveness of domestic industry producers to the level of the EU member states. The choice of ways to improve the domestic industrial sector should be based on the results of relevant analytical assessments.

The purpose of the article is to conduct a comparative statistical analysis of key structural indicators of the industry in Ukraine and EU member states by type of industrial activity. In order to achieve this goal, a methodological approach has been developed that allows for system evaluation of industry pattern and its internal and external efficiency. Using these tools, a comparative analysis of structural advantages of the industry in Ukraine and the EU member states is conducted by share of industry in output, gross value added and exports, and by efficiency measured by share of gross value added in industry output. Similar calculations are made for all types of industrial activities.

The results of the analysis show that Ukraine, in spite of heavy industrial potential and significant natural and human resources, in the period of analysis (2012–2015) had only 19th position among the EU member states by industrial output and the 20th position by value added in industry. The pattern of the Ukrainian industry is typical for countries with economy based on primary commodities. The key problem faced by the Ukrainian industry is its low efficiency: the 28th position by share of value added in output. The above confirms that the cost structure of industrial products is dominated by material and energy components. This signals the need for further restructuring of the industrial sector in Ukraine. Optimization of the domestic industry structure has to cover all industrial sectors and subsectors. A key optimization criterion has to be the socio-economic efficiency enhancement, which can be achieved through increasing and restructuring the gross value added, with particular emphasis on the share of gross operating profit, mixed income.

Key words: *industry, output, gross value added, efficiency, type of industrial activity, export, structure.*

Бібліографічний опис для цитування:

Ищук С. О., Созанський Л. Й. Порівняльний статистичний аналіз структурних переваг промисловості України та держав-членів Європейського Союзу // Статистика України. 2017. № 4. С. 22–30.